

Új tendenciák a büntetőjogban

Búcsú a büntetőjog ultima ratio jellegétől

Elvben közismert és elfogadott az a tétel, hogy a büntetőjog csak kiegészítő jellegű, végső eszköz lehet, még pontosabban a legvégső esetben legutolsó eszköz,¹ amennyiben a jogsértések fokozatos jogsértési láncolatot alkotnak, amelynek védelmi körében ugyanaz a jogtárgy vagy jogtárgy-család van.²

A büntetőjog tényleges hatóköre azonban az utóbbi évtizedekben a társadalometikailag releváns területeken túlra is visszavonhatatlanul kiterjedt. Vagyis a büntetőjog nem korlátozódik az emberi alapjogok és a társadalom fennállása és működése számára nélkülözhetetlen elementáris jogi tárgyak védelmére.³ Ennek következtében a büntetőjogi normák elburjánzása és inflálódása figyelhető meg. Közismerten az állam a büntetőjogi büntetést nem csupán ultima ratióként alkalmazza, hanem mind gyakrabban pusztán szimbolikus irányító eszközként a különböző jellegű társadalmi konfliktus- és válságjelenségek remélt legyőzése érdekében. E tekintetben az „ötletelő” és részben diffúz, koherens kriminálpolitikai koncepció nélküli rendpolitikai igények dominálnak. Jelenleg a büntetőjognak szinte tetszés szerinti alkalmazása valósul meg tetszés szerinti célok érdekében.⁴

A közös nevezőt az egyén deviáns magatartásával szembeni csökkenő tolerancia jelenti, ez pedig egy erősen elbizonytalanodott társadalomban gyengülő önbizalommal jár együtt. A büntető államunk kényszerűen a szinte legyőzhetetlen Hüdra képét kelti, amelynek legyőzése Héraklészt követel, de ilyen momentán nincs a láthatáron.⁵

---

¹ Vö. Nagy Ferenc: Bevezető tanok. A büntetőjog alapelvei. In Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: *Büntetőjog I*, Budapest, 2012. 78.

² Karsai Krisztina: Az ultima ratio elvéről – másképpen. In Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin 90. születésnapjára*. Acta Jur. et Pol. Tomus LXXIV. Szeged, 2012. 253–260.

³ Vö. Welzel, Hans: *Das Deutsche Strafrecht*. 11, Berlin, 1969. 1–6.; Seelmann, Kurt: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. Basel, 2009. 3–5.

⁴ Vö. Albrecht, Peter: *Strafrecht ohne Recht?* Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht (131) 2013. 4. sz. 386–387.

⁵ Albrecht 2013, 386–387. A szerző idézett munkájában Herkulesre hivatkozik, de Hüdra a görög mitológia sokfejű vízi szörnyetege, akit Héraklész tudott „ártalmatlanítani”.

Az ultima ratio elv a tradicionális büntetőjogi garancia-háztartás (látszólag) biztos állományához számítódik. A valóság természetesen másként néz ki. Már hosszú évekkel ezelőtt – többek között – Naucke kritizálta, hogy a büntetőjog prima, talán akár sola ratióvá változhat. Szerinte a büntető területen működő jogászoknak azzal kell számolniuk, hogy a büntetés ultima ratióként két szélsőség között ingázik. Az egyik szélsőség: az ultima ratio szabályszerűséggé válik, sola ratióvá. A másik szélsőség szerint az ultima ratió csak teoretikus jelentősége van, mivel a szociális segítség a funkcióját fölöslegessé teszi. Az a hely/pont, amelyen a büntetés (és ezzel a büntetőjogász) e szélsőségek között áll, az az általános politikai és gazdasági fejlődés és fejlettség függvénye és mellékterméke.⁶

A büntetőjog expanziója, a növekvő punitivitás korszakában az a benyomásunk támadhat, hogy az ultima ratio elvre hivatkozás nem több, mint belső meggyőződésünk nem vált, csaknem üres tartalmú jelszó hangoztatása. A modern büntető törvényhozás ezzel az elvvel lényegében szakított, a büntetőjog nem csak mint ultima, hanem gyakran mint prima és nem ritkán mint sola ratio érvényesül.⁷

Az ultima ratióra vonatkozó felfogásokat illetően a többségi vélemény ezt a princípiumot a tágabban felfogott alkotmányjogi jogállamiságban gyökerező arányossági elv részeként értelmezi. Mindkét elv az alap- és az emberi jogok korlátozásait lehetőleg a legcsekélyebb szinten kívánja tartani.⁸ Vagyis mindkét elv azonos célt követ, ugyanis a polgárokkal szembeni arányosságot túllépő állami beavatkozások megakadályozását.

De vajon az ultima ratio (büntető)jogi vagy morális elv? A közép-európai kontinentális felfogás szerint az ultima ratio jogelv. Ha kifejezetten nem is kodifikált, de az alkotmányjogilag rögzített jogállamiság elve megköveteli, hogy a büntetőjog, s így a szabadságvesztés-büntetés mint a legsúlyosabb beavatkozási eszköz csak kisegítő jellegű, „végső eszköz” lehet.⁹

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint is a „büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor,

⁶ Naucke, Wolfgang: *Strafrecht. Eine Einführung*. 10. neu bearb. Neuwied, 2002. 40.

⁷ Hilgendorf, Eric: Beobachtungen zur Entwicklung des deutschen Strafrechts 1975–2005. In Hilgendorf, Eric – Weitzel, Jürgen (Hrsg.): *Der Strafgedanke in seiner historischen Entwicklung*, Berlin 2007. 196.; 207.

⁸ Vö. Rengier, Rudolf: *Strafrecht Allgemeiner Teil*. 4. München 2012. 9.

⁹ Vö. Nagy 2012, 78.

amikor már más jogágak szankciói nem segítenek” [30/1992. (V. 26.) AB hat.]. Az Alkotmánybíróság továbbá egy későbbi határozatában leszögezte, hogy „A büntetőjognak nem feladata az alkotmányos értékek átfogó védelme, hanem csupán az, hogy ezen értékeket a különösen súlyos sérelmekkel szemben védje. A büntetőjogi eszközrendszer ultima ratio szerepe kétségtelenül azt jelenti, hogy akkor alkalmazandó, ha más jogági eszközök már nem elegendők [18/2000. (VI. 6.) AB hat.]¹⁰

Ezzel ellentétben az angol-amerikai térségben az ultima ratio elvet túlnyomórészt morális maximaként értik, amely bár a törvényhozásban figyelmet érdemel, mégsem kap „normaháttérrel” a kodifikált jogban.¹¹

A büntetőjog ultima ratio jellegétől eltérően tehát a válóságban épp egy ellenkező folyamat vált uralkodóvá, amelynek egyik lényegi jellemzője a büntetőjogi felelősség és határainak előbbre hozatala és kiterjesztése.

A büntetendőség/büntethetőség kiterjesztéséről

Az alcímben megjelölt – és különös figyelmet érdemlő újszerű nemzetközi és belső büntetőjogi tendenciára is utaló – kifejezés német megfelelője: „Vorverlagerung”, amely fogalom büntetőjogi kontextusban különösen népszerű a németeknél, jóllehet nem eredeti büntetőjog-dogmatikai kategória.¹² A kifejezés magyarra fordítása sem egyértelmű: a büntetendőség/büntethetőség¹³ előbbre hozatala/helyezése/telepítése, kiterjesztése. E megnevezéssel azt a jelenséget/módszert illetjük, amikor a jogalkotó új (büntető)jogi norma alkotása vagy jogszabály értelmezés útján a (klasszikus) bűncselekmények

¹⁰ Vö. Nagy 2012, 78.; Lévay Miklós: Az alkotmányos büntetőjogtól az alkotmányos kriminálpolitikáig. In Hajdú József (főszerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés*. Szeged, 2013. 119.

¹¹ Haggemüller, Sarah – Jung, Heike – Stuckenberg, Carl-Friedrich: Ultima ratio – ein Prinzip in Gefahr? Ein Tagungsbericht. *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 2012. 10. sz. 636-641.

¹² A „Vorverlagerung” fogalma diffúz képet mutat. Már a német nyelvben a „szinonimája” egyrészt az „Ausdehnung” (kiterjesztés), illetve „Ausweitung” (kitágítás, kiszélesítés), amelyek nem egészen pontos megfelelői. Vö. Sinn, Arndt: Vorverlagerung der Strafbarkeit – Begriff, Ursachen und Regelungstechniken. In Sinn, Arndt – Gropp, Walter – Nagy, Ferenc (Hrsg.): *Grenzen der Vorverlagerung in einem Tatstrafrecht*. Osnabrück, 2011. 13.

¹³ A „büntetendőség” kifejezés a büntetendő *cselekmény(ek)re*, míg a „büntethetőség” fogalom a bűnelkövető *személyre* vonatkozik, de szokás a két kifejezést – a fogalmi tisztaság követelményének nem egészen megfelelően – szinonimaként is használni. Vö. Wiener A. Imre (szerk.): *Büntetendőség. Büntethetőség. Büntetőjogi Tanulmányok*. Budapest, 1997.

elkövetésének virtuális idősíkján előbbre helyezi/kiterjeszti a büntetendőséget, és ezzel egyúttal/egyben távolabb hozza azt a tényleges, materiális sérelem/eredmény okozásától.

A büntetendőség előre hozatalánál/kiterjesztésénél a büntetendőséget kiváltó momentum egyedül horizontális síkon az „előkészület” irányába tolódik el. Azonban a büntetendőség kiterjesztése a bűncselekményi tényálláson belül horizontális és vertikális síkon is egyaránt bekövetkezhet. Ezen esetekben a tág értelemben vett kiterjesztésről beszélhetünk.¹⁴

Szűkebb értelemben vett kiterjesztésről ellenben csak akkor van szó, ha a büntetendőség módosulása *egyedül* a vertikális *vagy* a horizontális síkon következik be. Így például egy bűncselekményi tényállás alkalmazási köre gondatlan elkövetés miatti büntetendőség bevezetésénél egyedül tárgyi tekintetben bővül ki. Időbeni tekintetben történő kiterjesztés (szűkebb értelemben) esetében a büntetendőség kiterjesztéséről van szó például egy tényállási elem/ismérv kiterjesztő értelmezésénél. A kiterjesztés fogalma az előkészület irányába történő időbeni ki-/eltolódásnál következik be.

A büntetendőség kiterjesztésénél két nagy kiterjesztő kategória különböztethető meg: büntetendőséget *megalapozó* és büntetendőséget *módosító* kiterjesztések. Ezen kategóriákon belül különböző módszerek alkalmazandók a kiterjesztést illetően.¹⁵

A büntetendőséget megalapozó kiterjesztés módszertanilag két eltérő úton érhető el. Egyrészt a fennálló normák alkalmazási köre ismérvének az értelmezése révén, másrészt az új tényállások alkotása által. Tehát a büntetendőséget megalapozó kiterjesztés egyaránt megvalósulhat tényállás-értelmezés és új tényállásalkotás révén.

A büntetendőséget megalapozó kiterjesztéstől a büntetendőséget módosító kiterjesztés között is lehet különbséget tenni. Mindkettőnél közös, hogy a büntethetőség időpontja módszerként a tényállás-értelmezés és az új tényállásalkotás útján tolódik ki.¹⁶

Rizikó/veszélyeztetési büntetőjog és kriminálpolitika

A (poszt)modern társadalom tagjainak egyéniesedésével, sőt atomizálódásával felbomlott, illetve felbomlik az ember tradicionális életformája és az egyes

¹⁴ Vö. Sinn 2011, 17.

¹⁵ Sinn 2011, 25.

¹⁶ Sinn 2011, 39.

embernek az elvileg döntésre nyitott és kész, individuálisan kialakított, technikailag is rendelkezésre álló életlehetőségei kibővültek.

Ugyanakkor prevenciós paradigma közepette élünk: a fenyegető és nehezen uralható kockázatoktól való aggodalomban és a kockázaton feltétlenül úrrálevés kényszerében.¹⁷

A kockázattal kapcsolatosan Ulrich Beck német szociológus 2007 májusában tartott előadásában azzal a kifejezéssel élt, hogy „A rizikó akkor lépett a világ színpadára, amikor isten azt elhagyta.” Egy másik megállapítása szerint – amely különös aktualitást kapott a 2011 márciusában a japán Fukushima-ban történtek után – „A szükség kirekeszthető, az atomkorszak veszélyei már nem.”¹⁸

A hazai szakirodalomban Irk Ferenc a rizikótársadalom legfontosabb ismérvének a technika diktatúráját tekinti. Szerinte a műszaki fejlesztések új generációja igazi diktatúráját az ezredfordulótól kezdődően fokozatosan növekvő mértékben fejt ki. Ez a változás olykor nemhogy nem növeli, hanem kifejezetten csökkenti a biztonságot.¹⁹

A kriminálpolitikailag működőképes büntetőjognak ezért (is) könnyű az intézkedéseit a közvélemény előtt szükségesként és célszerűként igazolni és a politikai problémamegoldási eszközök tárába megfelelően beilleszteni. A 2001. szeptember 11-i támadás következményeként a „szervezett bűnözés” fenyegetési forгатókönyve a „nemzetközi terrorizmussal” egészült ki, amely a szervezett bűnözésre mintegy rárétegződött. Következésképpen azt kell feltételezni, hogy ezzel a büntetőjog hatókörének tartós kiterjesztése, a büntetőjog expanziója megmarad. Az ezt jelző ismérvek: új bűncselekményi tényállások és jogi tárgyak alkotása, a büntetőjogilag releváns kockázatok kiterjesztése, a felelősségi-beszámítási szabályok rugalmassá tétele, a kriminálpolitikai-jogállami garanciális elvek relativizálása.²⁰

A büntetőjog és a biztonság áldozatul esik a növekvő preventív hatékonysági gondolkodásnak. A preventív rizikókorlátozási cél igazol minden állami beavatkozási eszközt, a fedett nyomozótól a lakás (telefon)lehallgatásáig.

¹⁷ Nagy Ferenc: Kriminálpolitikai gondolatok magyar és nemzetközi megközelítéssel. In Csemáné Váradi Erika (szerk.): *Koncepciók és megvalósulásuk a rendszerváltozás utáni kriminálpolitikában*. Miskolc 2009. 37–38.

¹⁸ Beck kijelentéseit idézi Höffler, Katrin: *Risikokriminologie. Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 2012. 4. sz. 252.

¹⁹ Irk Ferenc: A büntetőjog lehetőségei és korlátai rizikótársadalomban. *Pro Futuro*, 2011. 1. sz. 109–110.

²⁰ Vö. Silva Sanchez, Jesús-María: *Die Expansion des Strafrechts*. Frankfurt a. M., 2003. 67.

A rizikó-büntetőjog jellemzője a nem alappal gyanúsítottaknak is az állami nyomozati/felderítési intézkedések alá vonása, kiváltképp bűncselekmény megállapítása nélkül. Nem (csak) a tettes, hanem társadalmi csoportok vagy élethelyzetek kerülnek gyanúba.²¹

A kockázat fogalma a büntetőjogban nem új ugyan, de a legutóbbi időszakban jutott növekvő jelentőséghez, például az indokolt (megengedett) kockázat mint jogellenességet kizáró ok, vagy az objektív beszámítás tana keretében. Így ha az elkövető cselekménye során nem fejt ki rizikó(kockázat)-csökkentő vagy megszüntető magatartást, vagy a megengedett kockázat kereteit túllépi, felelősséggel tartozik a jogilag releváns rizikó, illetve veszély fennmaradása vagy fokozása esetén, ha ez eredményben realizálódott. A fordított esetekben viszont (a rizikó csökkenése esetén) ezen ismérvek a felelősséget kizárják.²²

A büntetőjog területén a bűnelkövetéssel összefüggésben élesen különbséget kell tenni a már ténylegesen bekövetkezett rizikó és a még nem, de lehetséges vagy akár valószínűen bekövetkező rizikó között, a potenciális, absztrakt veszély értelmében.²³

A veszélyeztetési deliktumok részben a rizikó-büntetőjog fontos elemeinek tekinthetők, azonban az is megállapítható, hogy a rizikó-büntetőjog fogalmát nem pontos kontúrokkal, nem konzisztensen alkalmazzák.²⁴

Szimbolikus büntetőjog és kriminálpolitika

Gönczöl Katalin szerint világos határvonal húzható a hagyományos és az új típusú bűnözés között,²⁵ és ehhez hozzáteendő, hogy a polgár-büntetőjog és az ellenség-büntetőjog között is. A polgár-büntetőjog a hagyományos jogállami büntetőjognak és garanciarendszerének felel meg. Az ellenség-büntetőjog pedig az új típusú bűnelkövetés (pl. terrorista-cselekmények) formáira reagál.²⁶

²¹ Albrecht, Peter-Alexis: *Kriminologie*. 3. München, 2005. 2–3.

²² Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. 2. kiadás. Budapest, 2010. 117.

²³ Dombrowsky, Wolf R.: Risiko und Risikoprävention. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 2013. 2/3. 235-236.

²⁴ Höffler 2012, 253.

²⁵ Gönczöl, Katalin: A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Jogtudományi Közlöny*, 2002. 5. sz. 201.

²⁶ Vö. Nagy Ferenc: Az ellenség-büntetőjogról, a jogállami büntetőjog eróziójáról. *Magyar Jog*, 2007. 2. sz. 65–75.; Nagy Ferenc: *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban*. Budapest 2013. 152–168.

Az ellenség-büntetőjogi fejlődéssel kapcsolatos, annak fontos jellemzője a szimbolikus büntetőjog megjelenése és térhódítása. Az emberi életre irányuló kockázatok – miként jelenleg például az erőszakos iszlámista csoportok fenyegetése és akciói – elhárítása mellett az egyre inkább terjedő (ellen-ség)-büntetőjogi normák, az új kriminalizálási folyamatok részben vagy akár kizárólag szimbolikus célokat szolgálnak. Szimbolikus büntetőjog esetén a törvényhozó (csak) azt a célkitűzést követi, hogy felhívja a figyelmet a közvéleményben a gondos és dönteni képes jogalkotásra. A szimbolikus hatású büntetőjog a büntetésnek is speciális kommunikatív jelentőséget tulajdonít. A különleges bűncselekmény mellett, a más, a különleges tettetípusra hívják fel a figyelmet, eszkalálódó punitivitás, szigor kíséretében. De a valódi problémát meg sem próbálja orvosolni, a problémakezelés kimerül a szimbolikus jellegű büntetőjogi szankció előírásában.

Hazai büntetőjogunkban ide vonatkozó „gyöngyszem”, ugyanakkor jogalkotási abszurdot jelentő „elrettető” példa az ún. három csapás megjelöléssel illetett törvény nyomán bevezetett és a 2012. évi új Btk.-ban (90. §) is megtalálható rendelkezés. Eszerint a törvény az erőszakos többszörös visszaesők esetében az e minősítést megalapozó, súlyosabban büntetendő személy elleni erőszakos bűncselekmény büntetési tételének felső határát a kétszeresére emeli. Az új büntető törvény szintén megtartja azt a krudélis szigorítást, hogy amennyiben a büntetési tétel így felemelt felső határa a húsz évet meghaladja, vagy a törvény szerint az újabb bűncselekmény életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, az elkövetőre életfogytig tartó szabadságvesztést *kell* kiszabni.

Az Egyesült Államokban a törvényalkotók büntető területen mindenképp a helyi közvéleménynek próbálnak megfelelni. Ezt pedig David Garland, a New York University jog- és szociológiai professzora büntetőjogi populizmusnak nevezi. Szerinte a büntetőjogi populizmus példája a „három csapás” törvénye is.²⁷

Az ilyen jellegű szabályozás az elkövető individuális sajátosságait szinte kizárólag akkor tekinti a tetтарыnyos büntetést árnyalni képes tényezőnek, ha azok csak a további egyoldalú szigorítást alapozhatják meg a lehetséges következmények figyelembevétel nélkül.²⁸

²⁷ David Garland professzorral készített interjú eredeti változata a 2013. 09. 21.-i Népszabadságban olvasható, illetve Kőműves Anita: Amerika büntet. Népszabadság online, 2013. szeptember 22. (http://nol.hu/kulfold/20130921-amerika_buntet)

²⁸ Tóth Mihály: Gondolatok büntetőjogunk fejlődésének újabb dilemmáiról és távlatairól. *JURA* 2010. 2. sz. 102–104.

A szimbolikus büntetőjog mint a rendszer védelmét szolgáló büntetőjog elvet minden empirikus felülvizsgálatot. Irányítási képesség és hatások maradnak a remények semmisségében. Jónéhány büntetőjogász szemében a büntetőjog nemzetközi és állampolitikai beavatkozási eszközzé emelkedik vagy süllyed, az empirikus hatékonyság bizonyítását mellőzve. Egy ilyen szimbolikus és a rendszervédelemre orientált büntetőjog az egyoldalú (unilaterális) politika érvényesítési eszközeként kíván legitimálódni. A háború és a bűnüldözés közötti határ egy ilyen büntetőjog segítségével eltűnik (például USA – Guantánamo – a büntetőjog illegitim alkalmazása háborús eszközökkel).²⁹

A kérdéskörrel összefüggésben az egyik oldalon tehát a célra irányuló, a jogi tárgyak racionális védelmére hivatott büntetőjog áll, míg a másik oldalon az 1990-es évek óta rendszeresen a *szimbolikus büntetőjog* jelenik meg. A szimbolikus büntetőjog toposzával az ún. modern büntetőjogi rendszer típusa írható le, amely – egyebek mellett – azzal jellemezhető, hogy a büntetőjog kiterjesztése valósul meg az új életterületekre az ún. aktuális nagy problémák értelmében (például a nemzetközileg működő szervezett bűnözés, a terrorizmus ...), és a büntetőjog által elérhető magatartás-irányító hatás és eredmény túlértékelése. A két faktor együtthajtása jelentős deficithez vezet a tényleges jogtárgyvédelem gyakorlása tekintetében, anélkül, hogy a jogalkotó ezt a végrehajtási deficitet tudomásul venné. Politikailag a törvényhozó azonban a jogtárgyvédelem tulajdonképpeni feladatának elmulasztása ellenére döntési és cselekvési képességét demonstrálja és kommunikálja.³⁰

A biztonság és a szabadság konfliktusa

Előjáróban leszögezhető, hogy paradigmaváltás történt ugyan, de nem abban az értelemben, hogy az egyik perspektívát (biztonság) egy másik (szabadság) váltja fel, hanem inkább az eredeti, az államelméleti biztonsági koncepciónak szabadságfilozófiaival történő kiegészítése és elmélyítése valósult meg. A polgári szabadság biztonságban alapozódik meg, a biztonság a szabadság lehetőségének feltétele. Míg a biztonság korábban magától értetődő volt, addig ma a biztonság és a szabadság garantálása az állam komplementer, azaz

²⁹ Nagy 2009, 40.; Albrecht, Peter-Alexis: *Kriminologie. Eine Grundlegung zum Strafrecht*. 4. München, 2010. 3–4.

³⁰ Radtke, Henning: Vor §§ 38. ff. Symbolisches Strafrecht. In Joecks, Wolfgang – Miebach, Klaus (Hrsg.): *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. Band 1. München, 2003. 1466–1467.

egymást kiegészítő alapvető funkciójává vált. Ezen szemlélet szerint tehát nem elsődleges és mindenekelőtt nem az államtól független biztonságról van szó, hanem a biztonságnak állam általi biztosításáról. Az állami biztonság-biztosítás viszont a polgár szabadságjogaiba avatkozik/avatkozhat.

Valójában azonban 2001 szeptembere után már nem csak ennél a szimbolikánál lehet maradni, mert az emberi és polgári jogok igazából növekvően leépülnek e szimbolika védelme érdekében. A biztonság reális erősödése ugyanakkor nem következik be, sőt egyik legnagyobb probléma a folyamatos biztonságihiány.³¹ A közvéleményt reális válaszok híján a tehetetlennek tűnő politikának kell(ene) megnyugtatni a globális fenyegetettségi helyzetet illetően. A biztonság szimbólumát valóságos szabadsággá áldozzák.³²

A büntetőjogban olyan modern tendenciák figyelhetők meg, melyek egyre inkább elvonják a mindennapi joggyakorlat figyelmét a szabadság védelméről, a szabadság és biztonság közötti harc súlypontja pedig máshová kerül. Nagy jelentőségre tesz szert a kriminálpolitika, a bűncselekményt megalapozó jogtalanság materiális tartalma pedig – mely annak büntetendőségét hivatott megindokolni – egyre kevésbé jelentős a tényállásszerűség mellett. Hangsúlyozandó, hogy az individuális szabadságjogoknak mindig is józan korlátot kell szabniuk az állam biztonságigénye számára, mert ilyen nehéz időkben *a kriminálpolitikának ilyen mértékben alárendelt büntetőjog gyakorlatilag hasznavehetetlen.*³³

A büntető bíróságok döntései nyomán az emberi szabadságjogokba történő beavatkozásoknak szimbolikus-kommunikatív jelentősége is van. A büntetőjog elsődlegesen a politikai választás közege, illetve médiaeszköz. Szigorú büntetőjogot propagáló kommunikáció nélkül választás nem nyerhető. A szigorúbb büntetés iránti elkötelezettség, a büntetőpolitikai populizmus iránti fogékonyság növekszik.³⁴ A büntetőjog a belpolitikának tisztán egy eszköze lett és 2001. szeptember 11-ét követően már a külpolitika eszközévé, sőt a politikai hatalmi érdekek érvényesítésének katonai megoldásává is vált, illetve válik.

³¹ Gönczöl, Katalin: Pesszimista jelentés a posztmodern büntetőpolitika klimatikus viszonyairól. *Mozgó Világ*, 2010. 4. sz. <http://mozgovilag.com/?p=1190>

³² Albrecht 2010, 3–4.

³³ Vö. D'Avila, Fabio Roberto: Freiheit und Sicherheit im Strafrecht. In Karsai, Krisztina – Nagy, Ferenc – Szomora, Zsolt (Hrsg.): *Freiheit – Sicherheit – (Straf)Recht. Beiträge eines Humboldt Kollegs. Schriften des Zentrums für Europäische und Internationale Strafrechtsstudien* 2. Osnabrück, 2011. 47–55.; Némédi, Márk: Szabadság, biztonság, (büntető)jog – kötet egy szegedi Humboldt-konferencia anyagából. *Jogtudományi Közlöny*, 2012. 3. sz. 140–141.

³⁴ Gönczöl 2010.

Jelenleg mindenekelőtt az aktuálissá vált lakossági biztonsági igények befolyásolják a kriminálpolitikai diszkussziót és ennek következményeként a büntető törvényhozást. Az elítélt bűnelkövetők intenzív és komoly reszocializálását célzó társadalmi kötelezettség könnyen és gyorsan (el)felejtődik. Manapság sokkal inkább dominál az egyoldalú biztonsági szemlélet, amely instrumentális – mechanikai értelemben túlnyomórészt a bezárásra és az izolálásra irányul.³⁵ Ezt a szemléletet és bűnözési helyzetet a média jelentősen felnagyítja és torzítja.³⁶ E jelenségnek alapvetően két irányban van hatása a lakosságra. Egyrészt megnő a bűnözéstől való félelem, másrészt szintén megnő a biztonság (közbiztonság, rend) iránti igény, akár a szabadság-, emberi jogai korlátozásával is. Ez a helyzetet és állapotot használja ki a politika és ígéri, hirdeti a közbiztonságot, a rendet a nem ritkán aránytalan szigorítások alkalmazásával a büntetőjogban is, diszfunkcionális hatással.³⁷

Túlzás nélkül kijelenthető, hogy a hazai büntető-jogalkotás szinte védetlen az egymást váltó kormányok aktuális és teljesen esetleges kriminálpolitikai elképzeléseivel szemben. Az alkotmánybíróság és a hazai törvényhozás politikai kötöttsége, részben függősége mellett kérdés, hogy mi nyújt megbízható és tényleges garanciát az emberi szabadságjogok és a közjót szolgáló intézkedések érvényesítésére.

Következmények

Szociális téren Európa országai *lefelé* igazodnak egymáshoz. Ez annyit jelent, hogy a munkaerőpiac politikai szabályozása még tovább lazul, s a bérmunkásélet kockázatai (munkanélküliség, betegség, nyugdíj, elszegényedés) elleni kollektív védelmek ezután is folyamatosan gyengülnek. Ezért aztán a büntető Európa elkerülhetetlenül *felfelé* egyenlítődik ki, vagyis a bűn és büntetés területén az egyre szigorúbb politikák és doktrínák válnak mindenütt általánossá.³⁸

³⁵ Hefendehl, Roland: Sicherheit und Sicherheitsideologie. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 2013. 203. sz. 226–233.; Albrecht 2013, 390.

³⁶ Vö. Nagy 2009, 40.; Nagy Ferenc: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. *Magyar Jog* 2013. 5. sz. 269.

³⁷ Nagy 2013 (Gondolatok ...), 269.

³⁸ Wacquant, Loic: *A nyomor börtönei. A „zéró tolerancia” világméretű kiterjedése*. Budapest, 2001. 139.

Korábban a büntetőpolitikát a szociálpolitikai megfontolások dominálták, újabban viszont a szociálpolitika a büntetőpolitika keretei közé szorult.³⁹ Az utóbbi időszak büntetőjogi/kriminálpolitikai irányai köréből egyértelmű pozitívumként kell kiemelni a sértetti érdekek hangsúlyosabb előtérbe állítását és ennek keretében a jóvátétel gondolatának az érvényesítését, így a tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás bevezetését.⁴⁰

A jelenlegi helyzetben a diagnózis, a realitás a jogállami büntetőjog folyamatos eróziójával jellemezhető. A jogállami büntetőjog szétválasztása egyrészt polgár-, másrészt ellenség-büntetőjogra, visszatérő kísérő jelensége a büntetőjognak. Jakobs vázolt koncepciója valójában a jogállami büntetőjog eróziójának folyamatát írja le. A biztonságot fenyegető egyre kiélesedő veszélyhelyzeteket tekintve a büntetőjog alapelvei meginogni látszanak, és fennáll az a veszélyes lehetőség, hogy a jogállam helyébe a biztonsági állam és biztonsági büntetőjog lép.⁴¹

A kérdéskör másik aspektusa, hogy a biztonsági felfogás – olykor egyoldalú – dominanciája gondolatilag veszélyes módon összekapcsolódik a kizárás (kirekesztés) és a prevenció iránti társadalmi igénnyel.⁴² A társadalomból a „rosszat” mindenáron kiűzni, és a társadalomba nem integrálni akarni, ez nem felvilágosult kriminálpolitikára utal. Ahol a jó és a rossz vegytisztán egymástól elkülönülne, ahol a megértésre törekvés felfüggesztődne és a humanitás szétdarabolódna, nos, egy ilyen világból semmi jó nem származna.⁴³

Az új pönológiának nevezett büntetőpolitika a nagy közbiztonsági kockázatot jelentő, veszélyes embercsoportok kiszűrésére, a közbiztonsági viszonyok technikai értelemben vett karbantartására törekszik.⁴⁴

A jelenlegi kriminálpolitikai klímában a jogelvek egyre kevésbé hatnak attraktíve, sőt a (büntető)joggal, az igazságszolgáltatással szembeni respektus

³⁹ Gönczöl 2002, 201.

⁴⁰ A jóvátétel büntetőjogi érvényesülését, a jóvátételi formákat lásd Nagy 2013 (Régi és új ...), 132–151.

⁴¹ Sinn, Arndt: *Moderne Verbrechenverfolgung – auf dem Weg zu einem Feindstrafrecht? Zeitschrift für internationale Strafrechtsdogmatik*, 2006. 3. sz. 117. (<http://www.zis-online.com>); Nagy 2013 (Régi és új ...), 152–168.

⁴² Vö. Lévy, Miklós: A társadalmi kirekesztődés és a bűnözés Közép- és Kelet-Európában. *Jogtudományi Közlöny* 2006. 9. sz. 307–320.

⁴³ Vö. Nagy 2009, 41.; Gönczöl 2010.

⁴⁴ Gönczöl, Katalin: A büntetőpolitikák nemzetközi összehasonlítása címmel 2011. december 9-én Budapesten az ELTE-n tartott konferencia-előadás kézírata 5-6.; Kori nek László: *Kriminológia I.* Budapest 2010. 415–420.

egyre fogyatkozik. A középpontban manapság elsődlegesen a (kriminá)lpolitikai célok megvalósítása áll, míg a jogeszme, a jogállamiság, az igazságosság egyértelműen háttérbe szorul.⁴⁵

Korinek László a legújabb munkájában arra a következtetésre jut, hogy „a modern állam intézményrendszere annak eredeti formájában nem tartható fenn a XXI. században. Ez azonban nem ad felmentést az alapértékeket sértő magatartások (például célzott ölés, kínvallatás), illetve azok elkövetői számára. A társadalom és az egyén védelme között lehet feszültség, de lényegi ellentmondás nem. Ennek a gondolatnak kell áthatnia a változásokhoz való viszonyunkat.”⁴⁶

Ezzel összefüggésben arról a kérdéstről van szó, hogy a büntetőjog, a maga kötött, garanciákkal felvértezett jogállami-liberális eszköztárával mennyiben van abban a helyzetben, hogy a (poszt)modern társadalom különböző jellegű életkockázatait kivédje, vele szemben ellenkező irányba hasson. Ezzel kapcsolatban egyrészt tagadni szokás az előző kérdést, másrészt annak szükségességére utalnak, hogy az ilyen kockázatok társadalmi keletkezési okát kell kikapcsolni. Mivel ez minden esetben nem, vagy csak korlátozottan lehetséges, természetesen a büntetőjog alkalmazásáról ezen a területen egészében nem lehet lemondani. De a kockázatokkal szembeni büntetőjogi küzdelemben a jogállami felelősségi, beszámítási elveket mindenképpen óvni kell(ene).

A (büntető)jog és az igazságosság eszméjét a hatásos biztonsági- és megtorló szemléletet képviselő (kriminá)lpolitika peremhelyzetbe szorította. Ezért is nagyon fontos, hogy legalább az egyetemeken jogi fakultásain oktatók aktívan és szakadatlanul törődjenek a hallgatókkal és számukra a (büntető)jog szabadság- és igazságtartalmának erősítésén fáradozzanak.

---

⁴⁵ Albrecht 2013, 386, 396.

⁴⁶ Korinek, László: Újabb tendenciák. *Belügyi Szemle*, 2013. 1. sz. 32.